

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης**

σε συνεργασία με το

**Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος» – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή –Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»**

**Αξιολόγηση Εκπαιδευτικού πλαισίου και Επαγγελματικής αποκατάστασης
Κωφών και Βαρήκων**

**Evaluation of the Educational framework and Professional Reintegration for
Deaf and Hard-of-Hearing people**

του Σαμαρά Κωνσταντίνου

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος
Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος –Ινστιτούτο Πληροφορικής και
Επικοινωνιών με τίτλο:
«Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή - Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

- 1^η Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δρ. Κορρέ Ειρήνη, Επίκουρη Καθηγήτρια Τ.Ε.Φ. Δ.Π.Θ.
2^η Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δρ. Σταθοπούλου Αγάθη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος»
3^η Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δρ. Καραμπατζάκη Ζώη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος»

Αθήνα

2019

Περίληψη

Η κώφωση είναι μία αναπηρία με τις δικές της ιδιαιτερότητες ως προς την προέλευση, την διαβάθμιση, την αντιμετώπισή της και την ποικιλία των μεθόδων που χρησιμοποιεί τους τελευταίους αιώνες η εκπαίδευση των Κωφών και Βαρήκων, η οποία, όπως γενικότερα η ειδική αγωγή στην Ελλάδα γνώρισε μια αργή εξέλιξη, με αποτέλεσμα να καθίσταται επιτακτική η ανάγκη της βελτίωσης και του εκσυγχρονισμού της, ώστε τόσο η εκπαίδευση όσο και η επαγγελματική αποκατάσταση να γίνουν πιο αποτελεσματικές. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τις απόψεις Κωφών και Βαρήκων για την ακαδημαϊκή και επαγγελματική σταδιοδρομία τους μετά την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Τα επιμέρους διερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν αφορούσαν εμπόδια, σκέψεις, επιλογές για επαγγελματικό προσανατολισμό και όλα αυτά σε συνάρτηση με το βαθμό απώλειας ακοής τους. Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος. Πιο αναλυτικά, στο πρώτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους γίνεται εκτενής περιγραφή της κώφωσης και βαρηκοΐας. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται ο επαγγελματικός προσανατολισμός και αποκατάσταση των Κωφών και Βαρήκων σύμφωνα με τα δεδομένα της Ελλάδας. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται το ερευνητικό μέρος που αναλύθηκε στατιστικά με ερωτηματολόγιο, ειδικά κατασκευασμένο για κωφούς και βαρήκοους, τα αποτελέσματα του οποίου μας επιτρέπουν να συνάγουμε συμπεράσματα για την εκπαίδευση και επαγγελματικό τους προσανατολισμό στη χώρα μας.

Λέξεις-κλειδιά: Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση Κωφών και Βαρήκων, προσβασιμότητα/εμπόδια/άγχος στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, Επαγγελματική Αποκατάσταση κωφών

Abstract

Deafness is a disability characterized by its own unique distinctions based on its origin, spectrum, treatment and the variety of methods used in the last centuries for the education of Deaf and Hard of Hearing people. Like special education in Greece in general, education for Deaf and Hard-of-Hearing people has shown a slow growth, resulting in the immediate need for improvement and modernization to increase both the efficiency of the education process and employability. The aim of this survey is to analyse the career advancement of Deaf and Hard-of-Hearing people after finishing secondary education. This career includes accessibility issues, obstacles, thoughts, choices for vocational guidance and all of these dependent on their hearing loss. The assignment/project is divided in two parts, the theoretical and the research part. In depth, in the first chapter of the first part there's an extensive description of the deafness and hearing loss. In the second chapter, the vocational guidance and the re-education of the deaf and Hard-of-Hearing is analysed, according to Greece's statistics. Afterwards, the research part which was statistically analysed using a questionnaire, specifically made for Deaf and Hard-of-Hearing people, the results of them allow us to arrive at conclusions about education and vocational guidance in our country.

Key-words: Secondary education of Deaf and Hard-of-Hearing, accessibility/obstacles/anxious in Higher Education, Vocational guidance of Deaf

Βιβλιογραφία

- Albertini, J. A. & S. Schley (2003). Writing: Characteristics, Instruction, and Assessment”. In M. Marschark & P. E. Spencer (eds), Oxford Handbook of Deaf Studies, Language and Education. New York: Oxford University Press, pp. 123-135.
- Allen, T. (1992). “Subgroup Differences in Educational Placement for Deaf and Hard of Hearing Students”. American Annals of the Deaf, Volume 137, Number 5, pp. 381-388.
- Arnos, K. 1997. «Genetic Counseling for Hearing Loss» Volta Review, 99, no5: 85-96.
- Baker, C. 2001. «Εισαγωγή στη διγλωσσία και τη δίγλωσση εκπαίδευση». Αθήνα: Gutenberg
- Bemmis, S. 1858. Report of the Influences of Marriages of Consanguinity. Philadelphia: Collins
- Bender, R. 1970. The Conquest of Deafness. Cleveland: Case Western Reserve
- Best, H. 1943. Deafness and the Deaf in the United States. New York: Macmillan
- Blamey, P., J. Z. Saranr, L. E. Paatsch, J. G. Barry, C. P.Wales &M. Wright (2001). “Relationship among Speech Perception, Production, Language, Hearing Loss and Age in Children with Impaired Hearing”. Journal of Speech, Language and Hearing Research 44: 264-285
- Brown, K., L. Hopkins and M. Hudgins. 1967. «Causes of Childhood Deafness». Proceedings of the International Conference on Oral Education of the Deaf. Washington, D.C.: A. G. Bell Association, 77 – 107
- Cohen, N. L., S. B. Waltzman, and S. G. Fisher. 1993. «Complications Related to Cochlear Implants». New England Journal of Medicine, 328, no. 4: 233-237
- Christodoulakos, J. (1985). Deafness: Myths and Realities. Proceedings of the First Panhellenic Congress for Deaf People. Athens, Greece
- Δ.Ε.Π.Π.Σ. – Α.Π.Σ για κωφούς και βαρήκοους μαθητές, (2004). Α΄ τόμος, Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Μάρτιος 2004, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Τμήμα Ειδικής Αγωγής, Έργο: Χαρτογράφηση-Αναλυτικά Προγράμματα Ειδικής Αγωγής, Υπεύθυνη: Λαμπροπούλου Βενέττα
- Deland, F. 1931. The Story of Lipreading. Washington, D.C.: Volta Bureau.

Εθνικό Ίδρυμα Κωφών. Ανακτήθηκε στις 8/7/2018 από: <https://www.idrimakofon.gr/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1/>

Ειδικό Νηπιαγωγείο και Δημοτικό Σχολείο Κωφών & Βαρήκων Λυκόβρυσης-Πεύκης, Ανακτήθηκε στις 27/8/2018 από: http://dim-ekv-filoth.att.sch.gr/autosch/joomla15/index.php?option=com_content&view=article&id=97%3A2013-03-07-07-15-24&catid=20%3A2011-12-21-08-51-51&Itemid=2&lang=el

Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Κωφών – Βαρήκων Πάτρας. Ανακτήθηκε στις 8/7/2018 από: http://www.sholeiokofon.gr/?section=631&language=el_GR

Ειδικό Γυμνάσιο και Λύκειο Κωφών και Βαρήκων Αγ. Παρασκευής. Ανακτήθηκε στις 31/7/2018 από: http://lyk-ekv-ag-parask.att.sch.gr/public_html/istoriko.html

Ευήκοον, (2018). Τι είναι τα ακουστικά βαρηκοΐας - Ιστορική Αναδρομή. Ανακτήθηκε στις 31/7/2018 από <http://www.evikooun.gr/akoustika/ti-einai-ta-akoustika-varikoias/>

Ewoldt, C., N. Israelite & R. Hoffmeister (1986). A Review of the Literature on the Effective Use of Native Sign Language on the Acquisition of a Majority Language by Hearing Impaired Students. A Final Report to Minister of Education, Ontario. Faculty of Education, York University and Center for the Study of Communication and Deafness, Boston University

Foster, S. (2003). Deaf people at work: Assessment of communication among deaf hearing persons in work settings. *International Journal of Audiology*, Rochester Institute of Technology

Foster, S. (1989). Educational Programmes for Deaf Students: An Insider Perspective on Policy and Practice. In Len Barton (Ed.) *Integration: Myth or Reality*. G.B.: FD Group Ltd

Ζώνιου – Σιδέρη Α. (1998). «Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους – Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Gottlieb Aaron, Myhill N. William and Blanck Peter. 2010. “Employment of People with Disabilities” in “International Encyclopedia of Rehabilitation”. Center for International Rehabilitation Research Information and Exchange (CIRRIE). University at Buffalo. <http://cirrie.buffalo.edu/encyclopedia/article.php?id=123&language=en> [Ανακτήθηκε στις 09.01.2011]

Geers A. E. & J. S. Moog (1989). “Predicting Spoken Language Acquisition in Profoundly Deaf Children”. *Journal of Speech and Hearing Disorders* 52: 84-94

- Glickman, N. (1986). Cultural Identity. Deafness and Mental Health. Journal of the British Association of Teachers of the Deaf, vol.29, pp 1-10
- Gordon, J. 1885. «Deaf Mutes and the Public Schools from 1815 to the Present Day». American Annals of the Deaf, Volume 30, Number 2, pp. 121 – 143
- Hatzopoulou, M. (2008). «Acquisition of Reference to Self and others in Greek Sign Language. From Pointing Gesture to Pronominal Pointing Signs. Stockholm: Stockholm University
- Herr, E. L., Cramer, S. H. & Niles, S. G. (2004). Career guidance and counseling through the life span: Systematic approaches (6th edition). Boston MA: Pearson Education Inc.
- Hoffmeister, R. (1994). “Metalinguistic Skills in Deaf Children: Knowledge of Synonyms and Antonyms in ASL”. In J. Mann (ed.), Proceeding of the Post Milan: ASL and English Literacy Conference, Washington DC: Gallaudet University Press
- Holt, J. A., C. B. Traxler & T. E. Allen (1997). Interpreting the Scores: A User’s Guide to the 9th Edition of the Stanford Achievement Test for Educators of Deaf and Hard of Hearing Students. Technical Report 97-1, Gallaudet Research Institute, Washington DC: Gallaudet University.
- Hudgins, R. 1973. «Causes of Deafness among Students at the Clarke School for the Deaf». Clarke School for the Deaf, 106th Annual Report. Northampton, Mass., 59 – 60.
- Καραπαναγιώτου Μ., Χατζοπούλου Μ., 2014. «Οδηγός Διαφοροποιημένης Εκπαίδευσης για Κωφούς και Βαρήκοους Μαθητές», Πρόγραμμα Μέτρων Εξατομικευμένης Υποστήριξης Μαθητών με Αναπηρίες με τη χρήση Νέων Τεχνολογιών και Ψηφιακού Εκπαιδευτικού Υλικού. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων – Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.), Αθήνα, 2014
- Knoors H. (2006). «Educational Responses to Varying Objectives of Parents of Deaf Children: A Dutch Perspective». Published by Oxford University Press
- Kochhar, C. A., West, L. L. (1996). “Handbook for Successful Inclusion.” Aspen Publishers, Inc., P.O. Box 990, Frederick
- Konigsmark, B. 1969a. «Hereditary Deafness in Man, Part 1». New England Journal of Medicine, 281: 713 – 720.
- Konigsmark, B. 1969b. «Hereditary Deafness in Man, Part 2». New England Journal of Medicine, 281: 774 – 778.

- Konigsmark, B. 1969c. «Hereditary Deafness in Man, Part 3». *New England Journal of Medicine*, 281: 827 – 832.
- Konigsmark, B. 1972. *Genetic Hearing Loss with No Associated Abnormalities*, Chicago: Maico Audiological Library Series, Vol. 11 Report 6.
- Κουρμπέτης Β. (1997). «Κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των κωφών παιδιών». *Κοινωνική Εργασία* 45: 7-18.
- Κουρμπέτης Β., Αδαμοπούλου Α. & Φερεντίνος Σ. 2001. «Από την Αναπηρία στην Ενδυνάμωση του Κόσμου των Κωφών: Μορφές διακρίσεων που υφίστανται οι Κωφοί στην Ευρώπη». ΟΜΚΕ: Αθήνα.
- Κουρμπέτης Β., Χατζοπούλου Μ., Σαβαλίδου Φ., & Σίμψα Θ. (2007). *Διαναπηρικός Οδηγός Επιμόρφωσης – «Προσεγγίζοντας την Κώφωση»*. Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.: Πρόσβαση για Όλους, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών (τμήμα Ψυχολογίας), Αθήνα 2007.
- Κουρμπέτης, Β., & Χατζοπούλου, Μ. (2010). *Μπορώ και με τα μάτια μου: Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και πρακτικές για κωφούς μαθητές*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Λαζανά, Β. (1984). *Το πρόβλημα των κωφαλάλων*, Αθήνα
- Λαμπροπούλου, Β. (1998). *Η εκπαίδευση του κωφού παιδιού*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Λαμπροπούλου, Β. (1997). «Εξέταση της γραπτής γλώσσας των κωφών μαθητών». *Σύγχρονη Εκπαίδευση* 93: 60-69.
- Λαμπροπούλου, Β. (2005). «Συμμετοχή: Τι πραγματικά Εννοούμε». *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδριού 21 – 22 Μαρτίου 2005 «Η συμμετοχή των Κωφών στην Εκπαίδευση & την Κοινωνία: Διεθνές Προοπτικές»*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Π.Τ.Δ.Ε., Μονάδα Αγωγής Κωφών, επιμέλεια: Λαμπροπούλου Β.
- Λογαράς, Δ. (2013). *Εργασία – Απασχόληση και Αναπηρία*. Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, Αθήνα
- Λιναρδής, Α., Παπαγιαννόπουλος, Κ., Καλησπεράτη, Ε., (2011). «Η Διαδικτυακή έρευνα. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα και εργαλεία διεξαγωγής διαδικτυακών ερευνών». *ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ*, Αθήνα
- Lamproulou, V. (1992). The socioeconomic status of deaf people in Greece. *The Journal of the British Association of Teachers of the Deaf*, 16 (4), 90-96

- Lampropoulou, V., Konstantareas, M. M., (1998). «Child Involvement and Stress in Greek Mothers of Deaf Children». *American Annals of the Deaf*, Volume 143, Number 4, pp. 296 – 304.
- Lane H., Hoffmeister R. & Bahan B., 1996. «A Journey into the DEAF – WORLD», San Diego – California: DawnSignPress
- Lang, H. G. (2002). *Higher Education for Deaf Students: Research Priorities in theNew Millennium. Theory/Review Article*, Oxford University Press
- Lenneberg, E. 1967. *Biological Foundations of Language*. New York: John Wiley & Sons
- Liben, S. L. (1978). “The Development of Deaf Children: An Overview of Issues” in Lynn S. Liben (ed.) *Deaf children: developmental perspectives* (p. 3-5). New York: Academic Press.
- Luft, P. (2000). Communication barriers for deaf employees. Needs assessment and problem-solving strategies. *Work*
- Mayberry, R. 1992. “The Cognitive Development of Deaf Children: Recent Insights”. In S. Segalowitz & I. Rapin (eds), *Child Neuropsychology*, Volume 7 of *Handbook of Neuropsychology*, Amsterdam: Elsevier, 51-68.
- Mayberry, R. (1994). “The Importance of Childhood to Language Acquisition: Insights from American Sign Language”. In J. C. Goodman & H. C. Nusbaum (eds), *The Development of Speech Perception: The Transition from Speech Sounds to Words*. Cambridge, MA: MIT Press, 57-90
- Mayer, C., Akamatsu, C., Stewart, D. (2003). The case for situated assessment and evaluation with students who are deaf. *Deafness and Education International*, vol. 5, n. 2, pp. 75-92
- Meadow, K. (1980). *Deafness and Child Development*. Berkeley University of California Press
- McKusing, V. 1983. *Mendelian Inberitance in Man*. 6th ed. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Monaghan, L., Schmaling, C., Nakamura, K., Turner, G. H., (2003). *Many Ways to Be Deaf. International Variation in Deaf Communities*. Gallaudet University Press, Washington, D.C.
- Moore, D. (1978, 1987, 1996). *Educating the Deaf. Psychology Principles and Practices*. Boston: Houghton Mifflin Company.

- Moore, D. 1998b. «Race, Ethnicity, and minority Status». *American Annals of the Deaf*, Volume 143, Number 4, pp. 291 – 292.
- Moore, D. 2011. «Εκπαίδευση και Κώφωση – Ψυχολογική Προσέγγιση, αρχές και πρακτικές». Εκδοτικός οίκος: Πεδίο. Αθήνα.
- Nathan, R. & Hill, L. (2006). *Επαγγελματική Συμβουλευτική: Η συμβουλευτική προσέγγιση της επαγγελματικής επιλογής και σταδιοδρομίας* (Δ. Σιδηροπούλου-Δημακάκου, μετάφραση - επιστημονική επιμέλεια). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Newport, E. & R. Meier (1985). “The Acquisition of American Sign Language”. In D. I. Slobin (ed.), *The Cross-Linguistic Study of Language Acquisition*. Volume 1: *The Data*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 881-938.
- Νταλάκα, Ε. (2004). *Επαγγελματική ανάπτυξη ατόμων με προβλήματα όρασης. Μετρική και μεθοδολογική προσέγγιση στην αξιολόγηση των κοινωνικών δεξιοτήτων*. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας. Αθήνα
- O’ Hanlon, C. (1995). “Inclusive Education in Europe”. Great Britain by David Fulton Publishers
- Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, (2001), WHO. *International classification of functioning, disability and health*. Geneva, World Health Organization.
- Padenn, C., T. Humphries, 1988. «Deaf in America: Voices from a Culture». Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Παπαϊωάννου, Σ. (1990). *Επαγγελματική εκπαίδευση και προσανατολισμός. Αναφορά σε άτομα με ειδικές ανάγκες*. Αθήνα: Γρηγόρη
- Παπαφράγκου, Κ. (1996). «Ακοολογία», Αθήνα, Εκδοτικός Οίκος: Μαυρομάτης
- Pappas, D. 1985. *Diagnosis and Treatment of Hearing Impairment in Children*. San Diego: College Hill Press
- Peet, H. 1852. *Statistics of the Deaf and Dump*. New York: Egbert
- Πολυχώρος Κιβωτός. Ανακτήθηκε στις 8/7/2018 από: <http://www.kivotos-polyhoros.gr/site/index.php/home-8/home-10/home-11>
- Ramsey, C. (1997). *Deaf Children in Public Schools*. U.S.A.: Gallaudet University
- Ries, P. 1973. *Further Studies in Achievement Testing, hearing Impaired Students*, Spring 1971. Washington, D.C.: Gallaudet College Office of Demographic Studies, Ser. D., No. 13
- Sacks, O. 2009. «Βλέποντας φωνές – Περιήγηση στον κόσμο των Κωφών». Αθήνα, εκδοτικός οίκος: ΑΓΡΑ

- Sadaoki, F., Tomonori, K., Yousuke, S., Chiori, H. (2004). Speech-to-Text and Speech-to-Speech Summarization of Spontaneous Speech. IEEE TRANSACTIONS ON SPEECH AND AUDIO PROCESSING, vol. 12, No. 4, July
- Sank, D., and F. Kallman. 1963. «The Role of Heredity in Early Total Deafness». Volta Review, 65, no. 1: 461 – 476
- Schick, B., M. Marschark & P. E. Spencer (2006). Advances in Sign Language Development of Deaf Children. New York: Oxford University Press.
- Smith, P. (1997). Parenting a child with special needs: a guide to reading and resources. NICHCY News Digest. 2nd ed. Washington, D.C.: NICHCY; 2-5
- Stango, S. 1983. «Congenital and Perinatal Cytomegalovirus Infections». Seminars in Perinatology, 7, no. 1: 31 – 42.
- Strauss, M. 1999. «Hearing Loss and Cytomegalovirus». Volta Review, 99, no. 5: 71 – 74
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1995). Επαγγελματική συμβουλευτική και προσανατολισμός των μαθητών με αναπηρίες: Υπόθεση ανύπαρκτη. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, 34-35, 56-66.
- Σούλης, Σ. (2013). Εκπαίδευση και αναπηρία. Ανακτήθηκε από: <http://www.esaea.gr/useful-links/39-publications/books-studies/495-ekpaideytiko-egxeiridio-no-3-ekpaideysi-kai-anapiria-toy-spyridona-georgioy-soyli> στις 10/06/2018
- Σταθοπούλου, Α., Καραμπατζάκη Ζ., Δήμου Σ. (2017). «Η Μετα-Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και Κατάρτιση των Ατόμων με Μαθησιακές Δυσκολίες». Θέματα Ειδικής Αγωγής, 79 (3-11).
- Trehub, S. E., Vongpaisal, T., Nakata, T. (2009). Music in the Lives of Deaf Children with Cochlear Implants. University of Toronto, Mississauga, Ontario, Canada. Future University–Hakodate, Hakodate, Hokkaido, Japan
- Turner, W. 1868. «Hereditary Deafness». Proceedings of the National Conference of Principals of Institutions for the Deaf and Dumb. Washington, D.C.: Gallaudet College, 91 – 96
- Vernon, M. 1967a. «Rh Factor and Deafness». Exceptional Children, 34, no. 1: 5 – 12
- Woodward, J. (1990). “Sign English in the Education of Deaf Students”. In H. Borsnstein (ed.), Manual Communication in America. Washington DC: Gallaudet University Press, 67-80. iego – California: DawnSignPress.

Χατζοπούλου Μ. (2011). Πρόταση Οργάνωσης Εθνικού Δικτύου Παροχής Υπηρεσιών Έγκαιρης Παρέμβασης και Υποστήριξης. Σύγχρονη Εκπαίδευση, τ.167: 61-78

Χουρδάκης, Γ. (2007). Δυνατότητες επαγγελματικής εκπαίδευσης και απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Ρέθυμνο

Νομοθεσία

Νόμος 1566/1985. «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις» ΦΕΚ. 167 – 30/9/1985. Ανακτήθηκε στις 25/7/2018 από:

http://www.pi-schools.gr/preschool_education/nomothesia/1566_85.pdf

Νόμος 2817/2000. «Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις» ΦΕΚ. 78 – 14/3/2000. Ανακτήθηκε στις 25/7/2018 από:

http://www.pi-schools.gr/special_education_new/ftp/nomoi/Nomoi-E-A/N.%202817%20-%202000%20-%20FEK.%2078%20-A-%2014-3-2000.pdf

Νόμος 3699/2008. «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» ΦΕΚ. 199 – 2/10/2008. Ανακτήθηκε στις 25/7/2018 από:

http://www.pi-schools.gr/special_education_new/ftp/nomoi/Nomoi-E-A/N.%203699%20-%202008%20-%20FEK.%20199%20-A-%202-10-2008.pdf

Νόμος 4488/2017. «Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις Δημόσιου και λοιπές ασφαλιστικές διατάξεις, ενίσχυση της προστασίας των εργαζόμενων, δικαιώματα ατόμων με αναπηρίες και άλλες διατάξεις». ΦΕΚ. 137 – 13/9/2017. Ανακτήθηκε στις 25/9/2017 από:

<https://www.esamea.gr/legal-framework/laws/3572-nomos-4488-2017-syntaxiodotikes-rythmiseis-dimosioy-kai-loipes-asfalistikes-diataxeis-enisxysi-tis-prostasias-ton-ergazomenon-dikaiomata-atomon-me-anapiries-kai-alles-diataxeis>

Εκπαιδευτική Κλίμακα - Αριθμ. ΦΕΚ 931/21-5-2008

<https://edu.klimaka.gr/panelladikes/exetaseis/2076-eidikes-kathgories-panelladikes>.

Πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υπάγονται στις ειδικές κατηγορίες του εδαφίου α της παραγράφου 4 του άρθρου 2 του ν.2525/1997, όπως αντικαταστάθηκε με τις

διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου 1 του ν.2909/2001 (ΦΕΚ 90/Α) και των παραγρ. 1, 2 και 3 του άρθρου 13 του ν.3404/2005 (ΦΕΚ 260/Α΄).